

ד"ר שמעון ברנפלד

ליום מלאת לו ששים שנה.

ששים שנה מלאו לד"ר שמעון ברנפלד, ומהן היו יותר מארבעים מקדשות לעבודה מתמדת בספרות, וביחוד – בספרות העברית. רק מעטים מהזוהרים המשבחים בזמן הזה כתבו ספרים ומאמרים הרבה כל-כך ולא זו מן הקורא העברי בשום מעמד. ארבעים שנות עבודה בספרות עברית – הלא זו היא תקופה ארכה ומסימת – ואולי גם יותר מתקופה אחת בזמן הזה, כשדמך החיים והספרות הולם בחזקה וכשהדרישות הצבוריות והספרותיות מחוץ למחננו מוצאות להן תכף ומיד בת-קול בעתונותנו ובספרותנו. דור שלם התחנך על ספרי ברנפלד ומאמריו, קנה מהם חלק הגון מידיעותיו, ובמדה ידועה גם את השקפתו עולמו. בינתיים, גדיים נעשו תישים, ולרבים מהם היתה תורת ברנפלד מעבר אל המחקר הכללי. וגם דור חדש קם, שלא נפר בו הרבה רשמו של הסופר המזקין. ועדין הסופר עומד על משמרתו ואינו מש משלחן-הכתיבה שלו.

כשאנו באים לסמן את פרצופו הרוחני של ברנפלד ולהעריך את מעשי ידיו, עלינו להקדים, כי אין להתיחס אליו מנקדת ראות הנצח בלבד. ברנפלד מטפל בעקר בחמר היסטורי, ומדה כנגד מדה – רק הערכה היסטורית תופשת בו. ראוי לזכור, כי באותם הספרים והמאמרים, שתאר בהם ברנפלד את השתלשלות המאורעות המדיניים, החברתיים והתרבותיים הסמוכים לזמנו ואת הנפשות ההיסטוריות הפועלות בעבר הקרוב, ובטא בהם באופן מבנה את השקפתו הסוביקטיבית על הדבר, הוא אחוז כלו בחלל ההשקפה הלאמית החדשה של שנות השמונים, כשהורע של סמולנסקין בשהרה שלו כבר עשה פרי.

ברנפלד היה עוד נער בשעת מוצאי ההשכלה. כשעמד על דעתו, כבר הכתה ההשקפה הלאמית שרשים בלבבות הצעירים הנאורים; רוח האביב של הלאמיות הצעירה, עם כל הרעננות והילדות שבה, דבק בשמעון ברנפלד הצעיר והוא נעשה למבטא היותר קצוני של השקפות הצעירים העברים, שגלו מחדש את עמם. על-כן היה ברנפלד לשונאה של תנועת ההשכלה במחננו בכלל ושל ההשכלה המערבית בפרט. הוא היה, אולי, הראשון בין הסופרים הצעירים, אשר נועז לבוא בהשגות צודקות על ההיסטוריה של גרץ, שבטל את היהדות המזרחית בבזו על יסוד "פטריוטיותו" האשכנזית המשנה. אמנם מן הצד השני נפל ברנפלד לתוך קצוניות אחרת – עד כדי לבטל יותר מן המדה את היהדות המערבית ולחשד במשבחים שבמשכילי אשכנז, כי כבר התכוננו בדעה צלולה למפרע לאותם הדברים, שהיו כביכול תוצאות פעלתם, ובאמת הרי לא היו תוצאות של פעלתם בלבד, כי אם של המון תנאים היצונים, שלא נתנו להחשב מראש) – להמרת-הדת אשר התפכטה ביהדות המערבית. אבל עם כל הקצוניות המקלקלת את השורה שבמאמר "דור הולך ודור בא", בכרך "דור תהפוכות" וביתר דברי ברנפלד בהערכת תנועת ההשכלה במערב ובמזרח – הנה היה להם ערך גדול בחתפתחות המחשבה של הקורא העברי, אשר על-ידם השתהרר משורת משפטים קדומים לידי תנועת ההשכלה. ההערכה הלאמית של המאורעות ההיסטוריים והופעות היהדות השונות, כפי שאנו מוצאים אותה בכתבי ברנפלד, הרי אינה יצירתו, כי אם יצאה מתורת שד"ל, אותו המאמין הנלבב בקדשת צורת היהדות המקבלת, אשר היה למורה דרך, לא לאידיאלוגיה של הלאמיות הראשונה בלבד, כי אם גם לכל ההתפתחות המאחרת של

רעיון הלאומי, וגם פרץ סמלונסקין השתמש בתערה זו בצורה גדולה. אמנם היא נמצאה לת בזמנו קטגוריים שונים, מצד אחד ב"שורר היתום" של ההשכלה המנוחה ש"י איש הורוויץ - ומצד שני בסופרים עבריים אחרים, לרב מן הצעירים, שראו בה צרות גדולה וסכנת התשובה אל הגיטו. אבל מי לא יסכים, כי הערכה זו מסמנת את תחוש הבריא של הקיום הלאומי, ואם גם אין מן הראוי להסיר כאן על המדהן. להסרו: הקצב של ברנפלד מכרחים אנו לסלות, כשזכור את הזמן שבו צמחה והתבללה השקפת-עולמו. ושוב כתב את הספרים והמאמרים ההיסטוריים, שיש בהם גות'רצטס פובליציסטי. קצוניות זו של ההערכה הלאומית אנו מוכנים גם במאמר, אח רחוק", שהקדיש ברנפלד לזכרו. חינה. בודאי ימצאו רבים, כי במדרש הנוצ שית המחבר בהרבה מקומות את דינה של האישיות הגדולה ורבת-הגונים הזאת, שגשג אל המפורר היהודי-הגרמני, יליד, דורך תאפוכות", בקנה-מדה של מוסר לאמי שאינו חולם שותו כלל. אבל סוף-סוף היתה הערכת ברנפלד זו רק בטוי של השקפת הזמן ההוא, השלטת בחוגי, השלח, שבו ראה המאמר אור. שוב מתח ברנפלד את מדה-דינו הקשה על תנועת הקוני ודת באשכנז בספרו, תולדות הייסורטציון הדתי", והמפורסם דוד גיימק התרעם עליו מאוד לדבר הזה. אבל הקורא הפזרוני, הקרוב לאחד-העם ולשיטת ההתפתחות שלו, לא יידן על זה את ברנפלד לכף-יעבה. תכונה אחת נמצאה בברנפלד, שאינה גאה לספור העוסק על-הרב במדרשים היסטוריים - הוא ממהר להוציא משטט על המאורעות והאישים ההיסטוריים, בבטחה גמורה, בכתיבת פורה ודאין, ואנו שואלים: ודאינת נפתרה זו מאין היא באה, הלא דברי תלמיד-הכב ננתה נשמעית? אמנם כבר הסכנו על-הערכות נמטרות כאלה סכתבי שד"ל - מי לא יזכור איך דן עלו ברותתים את תראב"ע והרמב"ם נבקש להוציאם מקהל ישראל? - אבל מה שחוקר לרב, אינו חולם את התלמיד, וברנפלד הלא קרא ושנה גם את דברי ש"ר (וגם הקדיש להם - הזה - מונגרסית יפה) וצריך היה להתרחק מכל גנדיין נצנת. אבל גם-האפשר ללמד זכות על הסופר: היסטוריה אינדיביטית אראפשר חיה למצא בשוק-הספרות של זמנו. רבי, המאמר הגדול, גרין

בעצמו ובבבדור, ויהי נחמג בחיסטוריה כמלמד-דרדקי, ומי כמותו היה מכול להוציא מעצמים זרים ומעקלים על גודלי העבר ונאילו על קבוצים שלמים מישראל, נפש מי לא סלדה מסני הציונים המשנים שהציג ההיסטוריון הלז ביהוד לגדולי פולין ולכנסת ישראל במליון בכלל? וקנאת-האכת כלמי גרין, שהתנגח עמו ברנפלד לא פעם ולא שתים, הכריעה את הכף לצד שני. ברנפלד נעשה לסגורה של יהדות המזרח ולקטגוריה של היהדות המערבית - ותחתיה, בכלל, בחשדנות אל כל מי שבו מן המערב (מלבד יוצאים-מך-הכלל יודעים), עד שבכל נסיתו אל ההשקפה הלאומית עמד מרחוק לתנועה הציונית, מסני שנדמתה לו, מערבית יותר מדי, - היא נשארה תמיד זרה לנשמת האידיאלוג של שנות השמונים. וכמרכן שמת את ידו מהזרמים החדשים האחרים, אשר פרצו לתוך השכונה העברית והביאו שמה הרבה חיים - ברנפלד יותר נטה לראות את תרמש והטיט שהעלו בשטפם. על-הרב היה ברנפלד מבטל את החדש, שלא מצא חן בעיניו, דרך-שתיקה, אבל לפרקים בטא את דעתו בגלוי, ואם גם על-הרב היה מפרסם את דבריו אלה בלועזית. אי-אפשר לאמר, כי המאמרים הפוליטיים נגד הזרמים החברתיים והצבוריים החדשים היו עבודות פובליציסטיות קצרות, ועל-כל-פנים הקימו חיץ בין הסופר ובין חלק הגון של הקוראים העברים, ודוקא לא הגרועים שבקרבם. עד כאן על הצד הפובליציסטי שבעבודת ברנפלד הספרותית, מפני שהוא חשטע ביותר על הקוראים העברים וקבע את יחוסם אליו. אבל אין לנו להסיק דעת, כי הצד הזה הוא הספל בעבודת הסופר. בעקרו הלא ברנפלד הוא סופר היסטורי, שהתחנך מצד אחד במסורת ספרות ארץ-קולדתו (גליציה) וביתוד התגדל על ספריו ומאמריו של ש"ר, שנחשבו לקלסיים, ומצד שני ידע פרק בחכמת ישראל המערבית, שלמד אותה מגדולי יוצריה בברלין. בתור סופר היסטורי הכניס ברנפלד אל חוג כתיבתו את דברימי ישראל בכל הקסם, את תולדות התנועות החברתיות והרוחניות והתפתחותן, את האמונות והדעות בהשתלשלותן, את הספרות ותמניעים הראשונים שבה, את האישים היסטוריים ומאורעות חיייהם, ובה עלה על

לתכלית זו הקורא ברנפלד את הרב הדולי-
של מאמרי - המאמרים הרבים: שהחשש
ב"לוח אחיאסף", ב"השלח" וביתר המאמרים:
והקצבים העברים - והמונוגרפיה: שלון:
שמחלק מאן גנץ בשאלות היסטוריות כלליות
(כמו "סחמד", תולדות מסייעי-הצב" וכו'),
המופיעים מקום חשוב בסמרות העברית החדשה:
ערך גדול יש גם למאמרים הביבליוגרפיים
של ברנפלד, שלא התפק בהם במודעה קצרה
על-דבר הספרים, כי אם מסר לנו בהרחבה
ובשיטה נאה את תכנם - ביחוד המאמרים
על-דבר, הסמרות המדעית במערב" ב"העולם",
מעלה זו יש גם למאמרי ברנפלד בשפה
האשכנזית ולערכים שמסר לאנציקלופדיה
העברית הרוסית, אם גם פה ושם ההצעה
המדעית אינה מדיקה כל-צרכה.

ברנפלד, לא זה בלבד שהרחיב במאמרי
ההיסטוריה שלו את חוג המבט של הקורא
העברי, אלא במדה יודעה למדתו את
אופן ההבעה של דברים מפשטים בצורה
מודרנית. לברנפלד יש בלי-שום-ספק השפעה
מסימה על הסגנון העברי החדש, כי מאמרי
הרבים במספר והקלים להבנה מכרחים היו
להקנות לקוראים סכום יצירתי וכושיים וגם
למסור להם את אופן בנין-המשפטים המיוחד
שלם. זאת היא זכותו הראשית בקני הקורא
העברי והקן הקימת ביותר שהכניס אל
ספרותנו.

פה ושם נסה ברנפלד לחבר גם מאמרים
מקוריים, ולפעמים ספרים גדולים, כמו "דעת"
אלהים" שלו. בדברים המקוריים האלה
התבטאה מגרעת - חסרון כח הקומפוזיציה
וההרמוניה המדעית. כל הקורא בספר "דעת"
אלהים" ירגיש את זה. אמנם הקריאה בספר
קלה, אבל הקיום אינם מתפזרים ואינם
מצטרפים לתמונה, נראה כאלו דברי הספר
הם ארעיים ביותר, בלי הכרח פנימי. פרט
אחד הבליט הסופר ביותר, ואין אנו יודעים
מדוע, ופרט שני העלים, ושגב אין הסבה
מחורה. הקשר בין הפרטים הוא לפרקים
רוסף מאד. אפשר לאמר, כי בספר זה
הכניס המחבר את הקוראים לתחום שאלות
ידועות ואמיליו אל אופן הפתרון של השאלות
האלה, אבל החבור בין השאלות והשתלשלותן
כאלו לא היו נהירים למחבר, ועל אחת
כמה וכמה לקורא, ובמקום כלי שלם קבלנו
ערמת חמר, שלא עבר כל-צרכה. נוסף על

מראינו זקן ממנו, הד"ר שלמה רובין,
שמא ענין רק בשאלות ידועות וביחוד
בטובלימות כלליות ובפתרונים שנתנה להן
היהדות, וכלל לא קבע את כתיבתו בשום
סמורה ספרותית. ברנפלד נתן לנו שורת
ביאוגרפיות של גדולים קדמונים או מן הזמן
הקרוב לנו, את הביאוגרפיות של רבי אברהם
אבן-עזרא ורבי עטנאל הרוסי - ושל שי"ר
ורבי זכריה טרנקיל, חיים שטינפל (חורת
חיים), גבריאל ריסר ועוד. נדמה, כי במקצוע
שבצאת חיי הקדמונים היה לו שי"ר לעינים,
עבל הכול גדול יש בבור. שי"ר מצא לפניו
ניך מחוק (tabula rasa) בדברי ימי ישראל,
ובכח הבקרת והחבור היצירתי שלו הצליח
בידו להוציא יש מאין, לארוג לנו תמונות-
שלמות של גדולי העבר. משברי פסיקים
בודדים, שחשף כיד בקיאותו הרבה מתהום
חיים תרחב של ספרותנו העתיקה. דומה לשי"ר
בכתיבירה, אם גם נוסף ממנו בעשר
ידיעותיו המקוריות, היה אברהם גיגר, שגם
הוא ברא, יש מאין. צונץ היה חכם זהיר
מאד בתורתו, אבל בקיאותו עברה כל גבול.
ברנפלד כבר מצא לפניו את עבודת הזורעים
האלה, מצא חלקה מצבדה במקצת במקום
אדמת טרשים, וגם תכנית גניה וחמר לבנין
ואפילו בנינים שלמים, שצריך היה לחדשם
ולשנותם במקצת. ומכיון שהיתה עבודתו של
ברנפלד יותר קלה, ונטיה היתה לו ללכת
על-הרב בדרכים סלולות, לא התפתחה כל-כך
האישיות היוצרת שבו. גם לביאוגרפיות של
החכמים החדשים כבר מצא לפניו הרבה חמר
מן המוכן, ומפני-זה לא הצטרך להרישה
מדעית עמקה, כי אם הסתפק בטפחים
מועטים. במונוגרפיות אלה מופיע לנו הסופר
לא בתור מחדש מדעי, כי אם בתור מסדר
חמר מדעי בהרצאה נוחה. בכלל אין דרכו
של ברנפלד לחקור הרבה על דעת עצמו,
כי אם מרצה את החקירות המדעיות של
אחרים. מתוך הוא לרב בין החקירה המדעית
ובין הקורא. לזה חנן ברנפלד בכשרון גדול;
יש לו תמיסה קלה בדברים שבמדע ואפשרות
לבטא דברים קשים בסגנון נוח ומתקבל על
השכל ובשפה קלה ושושפת. את משלחתו -
להכניס את הקורא העברי אל המחקר המדעי -
שלא ברנפלד באמונה ובאמנות רבה. הוא
ספק את עיני הקוראים העברים לראות את
נתיבות המדע והרחיב את אפק עולמו.

יוצרים, וכלו גם לא ללמד על עצמם יצא, כי אם ללמד על עצמו. העמדות הישנים בספריו של שטיינמאן – ושמונים שנים יש בספריו של שטיינמאן – הם במקום שהיא מספר על עצמו. במקום ששטיינמאן מספר על עצמו אנו רואים לפנינו אדם השואף אל העדון והעדינות, אל הוהות ההזדקכות – אדם בעל לב רגש ונפש עדינה ורכה. היא עדינה ורכה עד כדי התפנקות. הוא מתפנק ויפה לו, מתחטט כתינוק. הקול העולה או מדבריו הוא כקול השיראין. אולם עדינות זו עצמה מביאה את האדם הזה לידי בדידות, ועולה עליה והתפנקות, שמביאה אותו לידי בחילה – לידי בחילה בחיי בני-אדם שמסביב לו. הבחילה איננה שגאה. השגאה יש בה משום יחס של חשבון וחשיבות, בעוד שהבחילה רק משום בעיטה בעלמא יש בה. בין הקריקטורות, שהראו לנו, למשל, שטיינמאן בסחור סחור שלו, רק מעטות הן המצלחות באמת. כי הוא הלך רק „סחור סחור“ לאנשים הללו ולא תפס אותם תפיסה מעליתא, שיש בה משום אחיזה.

בכלל יש לשטיינמאן הנטיה לבלתי תפוס את הדברים תפיסה כראוי פעם אחת, כי אם לפרש רשת להם. ברשת זו יש שנאחזים דג-אדם – וגם דג-רקק. יש פה תמיד הרבה מן היתר המיתר, מן הקל והדל. כאן סוד האריכות היתרה שבדבריו. אריכות זו נפרת גם מתוך סגנונו, כי גם בסגנונו יש מן הנטיה לבלתי תפוס את הענין פעם אחת, כי אם לארוג מסביב לו רשת דקה של מלים ולאחוז ברשת זו. גם סגנונו של שטיינמאן מלא תפנוקים, אלא שבכל-זאת יפה הוא הסגנון, כי נפש חיה ממלאת מתוכו וצליץ דק ועצב עולה ממנו כמלב סובל ונענה. בסבל ובענויים של שטיינמאן היה, כנראה, הרבה מן הסבל הענויים שאדם מענה את עצמו מרב התענדות ובידידות. אולם היה בו ובכל היותו גם מן העצב הטמיר, היורד ובה לעולם ביחד עם נשמת המסורר.

האמנם, שירת חייו באמצע נוסקה?

ג. ב. ש.

זה יש עם המון השערות רופפות מאד, שלא תעמודנה בפני רוח קלה של בקרה. תכונה זו נמצאה גם-במספר מסים של מאמרי ברנעלד על-דבר ההיסטוריה הישראלית הקדומה. לפרקים אינו רוצה לתפוך אחרי בקרת-המקרא של המלמדים האירופים – אבל אינו מסכים גם להשקפת המסורה, כי אם מחדש משברו איזה דברים ומשער איזה השערות, שפצד אחד הסרה להם קדשת המסורה, ומן הצד השני – והחירות השיטתית של חכמי-הפרע המבוססת על ישוב-דעת ארץ. נדמה לפעמים, כי אין אפילו בדעתו של הסופר לקבוע מספרים בדבריו.

נברך את הסופר הנכבד בשיבה טובה, כי יאצל לנו עוד ברכה מרבה ויכניס עוד קרן קיסת אל אוצר ספרותנו.

ג. ב. ש.

א. שטיינמאן

בין הידיעות, המחרדות כל-לב, הגיעה אלינו מעבר לחיץ ידיעה אחת קטנה, לא-ברורה ביותר ולא-בטוחה ומרעידה בכל-זאת את נימי הלב: שטיינמאן איננו. שטיינמאן לא היה – לא היה, עדי-כמה מכאיב, כשאומרים זאת על אדם בן-שלשים – מן הסופרים, שצורתם כבר קבועה בספרות ופרצופם שלם. איש הצורה היה, אבל צורה זו היתה עדין רופפת, נמשכת אילך ואילך ונוטה לצדדים. לא היה בו, כנראה, גם בעקר מן הכח הנוצר ואומר: יהי רקיץ בתוך השטף. לא היה בין הרוקעים ומרדדים או בין הגולפים. הכל צף אצלו, שוטף. היה בו הרבה מן השח שיחה נאה, מן הפיליסוניסט בעל הנפש, מן הסופר הלירי, המעלה על-פני הגליון צלילים והדים מן הגלים שמנים בלבו. ועל-פני הגלים תאלה יש שהיו נשאים, צמים ועולים רגע למעלה, צמים ויורדים רגע למטה, גם פרצופים של בני-אדם, תמונות-חיים, חזיונות ומצגים – כגלגלות הצעות על-פני המים. אין קביעות ומעמד לרב ליצורים תאלה בלעדי